

Елена Гетова. *Петко-Славейковият журналистически XIX век*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2022, 304 с. ISBN 978-619-202-744-5.

Книгата на доц. д-р Елена Гетова *Петко-Славейковият журналистически XIX век* представя поредица от изследвания, посветени на любим на авторката възрожденски книжовник – Петко Славейков, и на любимо изследователско поле – възрожденската журналистика. Критическите интерпретации на Е. Гетова разкриват нови посоки на журналистическите послания на П. Славейков. Авторката продължава да „се вслушва“ и да тълкува журналистическия глас на възрожденския книжовник, чиито материали в пресата представят живата панорама на българското възрожденско общество с лутанията, със заблудите, с търсенията по пътя към европейската модерност, към политическите промени, към културните новости.

Научният интерес на доц. Гетова към журналистическото слово на П. Р. Славейков е заявен още в първото ѝ монографично изследване – *Журналистически езици на Възраждането. Българо-френски контексти* (2005), и е продължен в предходната ѝ книга – *Политически следи в езика на Възраждането* (2018).

С изследването *Петко-Славейковият журналистически XIX век* авторката умело се справя с предизвикателството да сглоби от фрагменти цялостен сюжет за процесите в българската възрожденска журналистика, като се съсредоточи върху мястото и ролята на един от най-активните участници в тях – П. Р. Славейков. Чрез неговото журналистическо слово, поставено в контекста на конкретни събития и публицистични провокации, доц. Гетова намира точната фигура на журналист и книжовник от втората половина на XIX в., за да илюстрира най-широкия спектър на политическите, културните и социалните явления в

българския живот, които предизвикват журналистически и публицистични реакции в пресата особено през 70-те години на века. Освен обичана тема публицистиката на Петко Славейков продължава да бъде благодатно поле за научните наблюдения на доц. Елена Гетова. Новата ѝ книга потвърждава това.

Две са основните изследователски територии, към които се насочва авторката – *тематичните регистри* на Петко-Славейковия журналистически глас и *темпоралните пластове*, които Е. Гетова анализира в неговите публикации. Следите от времето на европейския XIX в. в статиите на публициста са успоредени с отраженията им след средата на българското деветнадесето столетие. Гетова тълкува и съпоставя Славейковия журналистически коментар с други публицистични текстове, които оформят така характерните за възрожденската преса публични диалози. Изследователката успява да обобщи огромното по разнообразие и по обем журналистическо дело на Славейков чрез идеята за националните приоритети, които повече или по-малко изявено идеологически маркират всички зони на журналистическия интерес на възрожденския книжовник. В редактираните от Славейков вестници и списания четем за историята, географията, преданията, митовете, езика, за етнографията, за народопсихологията и за съвременния бит на българите. Всички тези културни реалии попълват и натрупват пластове към националното мислене, пише доц. Гетова. Именно в тази рамка – на усилията на журналиста да провокира националното самоосъзнаване и самочувствие на българина, авторката на *Петко-Славейковият журналистически XIX век* смело събира и концептуализира пъстрия колаж от литературноисторически сюжети, за които е провокирана от журналистическите публикации на П. Р. Славейков.

Само с няколко представителни и с други не толкова известни материали на книжовника, публикувани във възрожденски периодични издания и разгледани в дванадесетте текста, които съдържа книгата *Петко-Славейковият журналистически XIX век*, работата на Е. Гетова уплътнява познанието за един от най-активните възрожденски дейци. Петко Славейков е и сред най-изследваните български автори, но аналитичният прочит на авторката убеждава във възможностите за още литературоведски и културологични интерпретации на журналистическото дело на поета, разкрива нови изследователски територии. Многопосочните културни и книжовни занимания на П. Р. Славейков, които се допълват от неизчерпаемата му обществена и политическа енергия, отварят безкрайно поле за прояви на изследователско любопитство, за поставяне на нови и нови въпроси, свързани с личността на Славейков, със Славейков като

политическа фигура, с професионалните му занимания като учител, журналист, поет, писател, критик, преводач, редактор.

„Пътуването“ в Славейковия свят, което Е. Гетова предлага на читателите, започва с поставяне на *философския въпрос за времето*, за смислите на това понятие, за разминаването между точните календарни и променливите събитийни граници на периода от един век, за сходните процеси, които характеризират и Петко-Славейковия, и европейския XIX век. Първата част на книгата, онасловена *Векът, Европа, журналистиката*, разполага основните проблемни полета, през които изследователката коментира текстове от Петко-Славейковия журналистически опит. Следват още две части, в които се разглеждат вестник „Шутош“ и „други журналистически територии“. Културноисторическият и литературоведският подход на Е. Гетова към изследваните проблеми допълват и разширяват по интересен за читателя начин хоризонта на *аналитично вглеждане в книжовното дело на поета публицист, във възрожденската журналистика, в особеностите на XIX в., в разбирането на понятието за време/век, в публичните диалози на Петко Славейков с Марко Балабанов и с Любен Каравелов*.

В началото на първия дял от книгата прелюбопитно са поднесени различни разбирания на понятието за век. Те се опират на съвременни теории, които Е. Гетова резюмира, привеждайки примери от книгата *Да мислиш двацети век* на Т. Джъд и Т. Снайдър и цитирайки от френското издание *Изобретяването на XIX век* на М. Агюлон неговия опит за дефиниция на едно столетие. Съвременните теоретизации на понятията за време и век са интересна философска интродукция към отразените във възрожденската преса представи за тях. Вестниците на Марко Балабанов „Век“ и неговото продължение – „XIX век“, се появяват през 70-те години, когато в българската журналистическа среда се осмисля и концептуализира настоящето. Тогава се наблюдават прояви на оформящото се съзнание за принадлежност към историческата епоха. Е. Гетова проследява как М. Балабанов и П. Р. Славейков в свои публикации осмислят и проблематизират българското възрожденско настояще. В редактираните от Славейков вестници „Шутош“ и „Македония“ намират място темите за века, за модерността и за актуалното политическо време, повлияно от промените след Френската революция. Изказаната от публициста надежда, че „пряпорецът на мира“ ще се развее над всички европейци, провокира Е. Гетова да онаслови риторично коментарите си върху няколко статии във в. „Македония“ от периода 1867 – 1869 г. с ефектното заглавие *Обединена Европа – „откритие“ на Петко Славейков*. Изследователското внимание тук откроява ма-

щабната визия на възрожденския журналист и позицията, от която той разсъждава за европейската политика, за общите за всички народи в Европа политически и социални процеси, провокирани от революцията във Франция от края на XVIII в. Анализите се надграждат и създават плътност на представата за Петко-Славейковия век и за това как той възприема своята съвременност. Всеки отделен сегмент от изследването на доц. Гетова оформя контексти на разбиране на времето, концептуализира философски понятието за „век“ или анализира литературоведски и културологично журналистически подходи на големия възрожденски публицист.

Следващата част от научния поглед на Е. Гетова върху Петко-Славейковия журналистически век се концентрира върху статии и *журналистически стратегии на редактора на хумористичния вестник „Шутош“*. В нея се проблематизират практиката и общественият ефект от журналистическите преводи, задачите на преведеното преработено чуждоезиково слово и мисъл, в частност, и по-общото приспособяване на чуждия вестникарски формат, какъвто е случаят с в. „Шутош“. Изследователката разяснява малко познатия факт, че едно от най-представителните хумористични издания през Възраждането е български вариант на аналогични гръцки и турски издания – вестниците „Момос“ и „Хаял“. Гетова насочва вниманието си към *модернизацията се журналистически профил на фигурата на вестникаря в последните десетилетия на XIX в.* и като допълнителна словесна илюстрация в частта за в. „Шутош“ добавя щрихи към подобен портрет – на притежателя на изданието, журналиста, писателя и преводача от гръцки произход Теодорос Касапис.

Изследването на Е. Гетова за в. „Шутош“ проследява експериментаторската работа на журналиста Славейков на страниците на изданието. Анализът тук илюстрира и тълкува характеристиките на различните редакторски почерци, които могат да бъдат открити в няколко от началните броеве на вестника, временно списвани от Стамат Даскалов, и в следващите, когато след завръщането на Славейков негов съредатор е Иван Найденов. Е. Гетова обръща внимание на новооткритата санкционираща сила на хумористичното журналистическо слово. По време на отстраняването му от вестника самият Славейков става обект на сарказма на „Шутош“.

Похватите на осмиването, иронизирането и сарказма интензивно се използват във възрожденския периодичен печат, а особено ефективно с тях си служи Петко Славейков. За журналиста хуморист те са инструмент, който той използва не за да разсмива и да забавлява читателите, а

за да поставя най-сериозни проблеми. Един от тези, чиято важност е многократно изтъквана в неговите публикации, е *въпросът за журналистическите преводи*. Е. Гетова подробно анализира преводаческите стратегии на Славейков. Позоваванията на материали от чуждата преса са обичайни за собствената му журналистическа практика. Поместването на преводни статии на различни теми е типично за повечето български вестници и списания през Възраждането. Така въпросите на журналистическия превод, които обсъжда редакторът на в. „Шутош“, засягат *проблема за понятността на превежданя текст, за преводаческата отговорност* да се предаде в пълнота смисълът на превежданото, а не да се прави буквален превод на думите. Само ако преводите на публикации от чужди вестници се представят на читателите с ясен и хубав български език, тази културна практика би имала смисъл. А не както твърде често се случва – „да се пише на български, а да се разбира на френски“, споделя журналистът. Темата за преводаческото умение отваря темата за българския език, за необходимостта той да се употребява като съвършен инструмент в полза на пълноценното общуване с европейските идеи и знание. Изследователката проблематизира разискването от Славейков на „занаята“ на преводача, съпоставяйки съвременни теории на превода (Е. Генцлер и У. Еко) с препоръките и с изводите по тази тема, които прави възрожденският журналист. Е. Гетова обстойно коментира позицията на книжовника по важните за него теми *за българския език в преводите* и *изобщо за отговорността към родния език*. Преводите и езикът се тълкуват освен като културологичен проблем и като инструменти за успеха на комуникацията с читателите.

Славейков настоява за равнопоставеност в журналистическия диалог с Европа. Независимо от преобладаващата еднопосочност на това общуване журналистът напълно осъзнава неговата важност. Полето на публицистиката е мястото, което книжовникът припознава за най-подходящо словесно пространство, в което да приведе примери за обществените, културните и мисловните нагласи, характеризиращи европейския XIX в.

Българският език и неговите употреби, журналистическият превод и журналистическият хумор са сред важните културни феномени на Възраждането, които Е. Гетова изследва с увлечение във втората част на *Петко-Славейковият журналистически XIX век*.

Интертекстуалните пресичания са основа на научните анализи на доц. Гетова. Те са продължени в третата част на книгата, озаглавена *...И други журналистически територии*. Тук научният коментар на авторката отново „среща“ и съпоставя различни автори, издания, кул-

тури; оглежда различни подходи за създаване на някои политически профили на страниците на периодичния печат (например на младия политик и журналист Марко Балабанов или на опитния общественик и писател Петко Славейков). Гетова разширява погледа към възрожденското възприемане на фигурата на Славейков, добавяйки към тълкуването на неговите идеи през собствените му текстове и тълкуване на културно-политическите диалози, провеждани в пресата между него и други представителни обществени фигури от 70-те години на XIX в. (Л. Каравелов, Хр. Ботев, М. Балабанов). Изследователката съпоставя различни мнения на съвременници и опоненти на Славейков не с идеята да ги конфронтира. Напротив, тя гради мостове, които свързват и разясняват различните културни и обществени политики през Българското възрождане.

Постоянните теми в Славейковата публицистика са провокирани от въпроси на политиката, културата, образованието и националната история. Чрез особеностите на интерпретирането им от журналиста доц. Гетова поставя проблема за съзнателното влияние, което той се старее да упражни за консолидиране на националното съзнание. В този план авторката изследва „моделите на литературно-публицистични санкции през Възраждането в журналистическата практика на Петко Славейков“. Националната характерология е предмет, който се обсъжда в много европейски и български издания от последните десетилетия на XIX в. Защо обаче биват подчертавани отрицателните национални черти – „петната“, по изречение на Славейков, в нашия обществен живот? Това ли е правилният педагогическо-журналистически подход за превъзможването им? Подобни въпроси Е. Гетова поставя, когато посочва периметъра на литературно-публицистичните санкции в упреците на Славейков към елементи от менталитета на сънародниците му.

Как се вписва в политическия проект на Петко Славейков популярното негово стихотворение *Татковина*? Около този въпрос доц. Гетова оформя друга част от изследването си. За целта тя проследява литературно-политическите вълнения на поета журналист, изразени в публикации във в. „Македония“ от 1871 – 1872 г. Сравнява позицията му на активен общественик тогава и в периода 1881 – 1883 г. В изследването си Гетова посочва теми, идеи, образи, мотиви, перифрази от публицистиката, предхождащи появата на *Татковина*. Към тях добавя и два поетически опита да бъде изградена в стихове визията за родината. Стихотворенията *Родина* и *За татковина* предхождат с почти две десетилетия *Татковина*. Анализът на Гетова разпознава отделни фрагменти от политически и ценностни идеи, които вълнуват Славейков и намират

израз в публицистиката му от 1871 – 1872 г. В друго време и в друга политическа криза визията за българското и неговите проявления са поетически резюмирани в стихотворението. Изследователката коментира тези свои литературоведски наблюдения и през автотекстуалността, изследвана като творческо явление от Р. Коларов¹.

Новата книга на Е. Гетова попълва историческия контекст на XIX в. чрез по-конкретни или по-обзорни културологични, политически, литературни наблюдения, за които е провокирана от журналистическото слово във възрожденската преса. Коментарите върху избрани текстове във вестниците „Шутош“, „Македония“, „Век“, „XIX век“, в сп. „Читалище“ очертават панорамна представа за особеностите на българската журналистика от края на 60-те и 70-те години на XIX в. Аналитичният прочит на Петко-Славейковата журналистика, който прави доц. Гетова, разкрива разнообразието на културни присъствия в текстовете на писателя. С тях той оформя многопластови представи за българското. С географските и етнографските описания на българските места публицистът онагледява и назовава националното пространство.

Журналистиката на Петко Славейков допълва празни или неизяснени места по картата на българското физическо и духовно пространство. Писателят журналист се интересува от бита, историята, езика, политическата актуалност, менталните нагласи на сънародниците си. За много сфери на обществения живот Петко Славейков не е само коментатор – публицистът е пълноценен участник в тях. Съвместяването на двете роли му предоставя различен тълкувателски поглед и допълва емоционалните регистри на журналистическото му слово с още по-категорични прояви на обществена и лична съпричастност (делото за църковна независимост на българите например).

Книгата открива, маркира и коментира следите на Петко-Славейковия XIX век и оформя за читателите представите на Петко Славейков за неговото съвремие и на съвременниците на големия възрожденец за него самия, за общите им вълнения и за техния динамичен, преизпълнен със събития век. Елена Гетова търси единството в многообразните журналистически прояви на възрожденеца. Изследването ѝ убеждава, че *разнородните му публикации в периодичния печат са обединени от единна концепция* и „представляват последователен проект за постигане на националните стратегии“ чрез езика на пресата. Изследването на доц. Гетова успешно събира акцентираният от П. Р. Славейков емблеми на българското пространство във времето на неговия XIX век и както авторката обобщава –

¹ Коларов, Р. Повторение и сътворение: поезика на автотекстуалността. София: Просвета, 2009.

стотиците вестникарски страници със Славейкови публикации *конструират координатната система на българското национално пространство*. Откриването на знаците на българското и нагласите, през които то се възприема, налага и охранява през XIX в., са винаги провокативно изследователско предизвикателство. Елена Гетова го приема и го преодолява с помощта на оригинални научни хрумвания и неочаквани интерпретации.

Петко-Славейковият журналистически XIX век е книга, съставена от концептуално подреден колаж от текстове, чийто принос е в разширяването на изследователската оптика към българската възрожденска периодика и в допълването на научния прочит на Петко-Славейковата журналистика.

Книгата поставя въпросите за българското време, положено в перспективата на историческия контекст на XIX в. Наблюденията на Елена Гетова над познати и малко известни публицистични и художествени текстове на П. Р. Славейков разкриват и тълкуват богата палитра от обществени и културни приоритети на големия възрожденски поет и журналист, стоящи като тематична основа на неговите социално, нравствено и политически ангажирани публикации във възрожденската периодика. Елена Гетова поставя въпроси, но не налага отговорите им. Нейното тълкуване на текстовете и контекстите е дискретно, елегантно и открива пространства за допълващи го интерпретации.

Николета Пътова